

Yelyzaveta Tkachenko

*Ph.D., Associate Professor,
Associate Professor of Information Economics,
Entrepreneurship and Finance
Zaporizhzhia National University*

Viktoriia Fatiukha

*Ph.D., Associate Professor,
Associate Professor of Information Economics,
Entrepreneurship and Finance
Zaporizhzhia National University*

Olena Yaryshko

*Ph.D., Associate Professor,
Associate Professor of Information Economics,
Entrepreneurship and Finance
Zaporizhzhia National University*

THE IMPACT OF THE PANDEMIC ON THE CURRENT STATE OF PUBLIC FINANCE OF UKRAINE AND POLAND: A COMPARATIVE ASPECT

Summary

The article considers modern approaches to determining the essence of public finances, their structure, and identifies features of their legislative enshrinement in the Constitution of different countries. The peculiarities of the impact of the COVID-19 pandemic on the public finances of Ukraine and Poland are studied. The measures of the states to eliminate the consequences of the pandemic impact on the activities of small and medium-sized businesses are analyzed. The peculiarities of implementation of the Financial Shield 2.0 and Industrial Shield programs in Poland are considered. The actions of the Government of Ukraine during the quarantine on the formation of special policies and measures for targeted support of small and medium enterprises are analyzed. Measures for social support of children and youth in Ukraine and Poland are studied. The peculiarities of the formation of the revenue side of state budgets and covering deficits due to the impact of the pandemic are considered.

Вступ

У сучасних умовах економічного розвитку державні фінанси є найважливішим елементом фінансової системи країни. Саме через них держава впливає на загальний соціальний та економічний розвиток, а також розвиток окремих регіонів і соціальних верств населення.

Функціонування державних фінансів пов'язано з економічними відносинами, які виникають у грошовому обороті в процесі формування, розподілу та використання централізованих фондів фінансових ресурсів. Державні фінанси визначають структуру економічних відносин, пов'язаних із забезпеченням усіх ланок державних секторів економіки централізованими джерелами фінансування. Пріоритетним напрямом функціонування державних фінансів є створення соціально орієнтованої економіки.

Значний внесок у розроблення теорії державних фінансів зробили такі відомі вчені, як В. Андрущенко, В. Базилевич, О. Василик, О. Кириленко, М. Крупка, В. Опарін, К. Павлюк та ін.

В економічній літературі можна зустріти різні підходи до визначення сутності та функцій державних фінансів, але найчастіше автори визначають державні фінанси як об'єктивну категорію, яка функціонує у будь-якому соціально-економічному середовищі та забезпечує зростання національної економіки та її включення в глобальний господарюючий комплекс. Реалізація функцій державних фінансів зумовлює необхідність швидкого реагування на будь-які зміни середовища, у якому вони функціонують, і будь-яке їх спотворення або зміна може негативно вплинути на економіку. Державні фінанси знаходяться в основі формування фінансової політики, але інструменти та методи мають певні особливості для окремих держав, територій, оскільки умови їх використання визначає сформована система державного управління.

Пандемія 2020 р. стала величезною кризою для світової економіки та змінила весь світ. Наслідки пандемії відобразилися на фінансово-економічній системі країн, змінили фінансові та соціальні відносини людей у всьому світі. Різко виросло безробіття. У процесі проведення карантинних заходів зросла негативна економічна динаміка: підприємства та організації, що приносили прибуток (який забезпечував зростання ВВП та формування державних фінансів), різко скоротили або зупинили свою діяльність. При цьому потреби населення в грошових ресурсах різко зросли, ураховуючи стан і відсоток хворих людей по всьому світу (витрати на лікування, якого іноді потребували одночасно кілька членів сім'ї).

Діяльність середнього та малого, а також частково великого бізнесу було припинено по всьому світі. Перестали працювати організації зі сфери послуг, відпочинку та розваг. Були зачинені кафе, ресторани, салони. Зросла необхідність медичних послуг, медичних препаратів та засобів індивідуального захисту. Усе це сильно вплинуло на показники економічного розвитку.

У відповідь на пандемію COVID-19 держави світу розробили свої системи заходів, спрямованих на забезпечення захисту населення та підприємців. Фінансування різноманітних антиковідних заходів суттєво вплинуло на процеси формування та використання державних фінансів.

Тому потребують відповідного вивчення та дослідження процеси формування державних фінансів як основного складника фінансової системи України. Уважаємо за доцільне розглянути особливості державних фінансів України порівняно з Польщею з метою вивчення досвіду щодо формування ефективної структури та визначення функцій.

Метою дослідження є визначення особливостей функціонування державних фінансів в Україні та Польщі у порівняльному аспекті для виокремлення найбільш ефективних методів впливу на соціальний та економічний розвиток країн із метою ліквідації наслідків коронакризи через систему державних фінансів.

Розділ 1. Теоретичні підходи до визначення сутності державних фінансів

У процесі дослідження історичних аспектів виникнення фінансів більшість авторів дотримується єдиної думки, що передумовою виникнення фінансів є поява держави. Саме з необхідністю забезпечення державних витрат пов'язують виникнення фінансів, тобто з необхідністю покладання на неї певних функцій, зумовлених розвитком товарно-грошових відносин.

Іншими словами, історично виникнення фінансів можна розглядати як механізм забезпечення функціонування держави. Цей механізм був заснований на формуванні економічних відносин між державою та іншими суб'єктами відтворювального процесу (домашніми господарствами, виробниками) щодо перерозподілу частини грошових доходів останніх у розпорядження держави з метою задоволення її потреб. Таким чином, фінанси являли собою інструмент задоволення потреб держави в ресурсах, що забезпечують її діяльність.

В історичному плані становлення та розвиток фінансів відбувалися одночасно з розвитком держави. Саме наявність держави, необхідність виконання нею своїх функцій є основою виникнення фінансів. Тому не випадково фінанси досить довгий час ототожнювали з фінансами держави, іншими словами, з процесами формування державних доходів та їх витрачанням.

Фінанси є категорією історичною, тобто вони відчують на собі впливи, пов'язані з розвитком економіки та перетвореннями у суспільстві, що відобразилося на підходах до характеристики поняття «фінанси». Так, наприклад, зміни в економічному розвитку, пов'язані з появою фінансових посередників, розвитком підприємницької діяльності, процесами зрощування банківського та промислового капіталу та іншими чинниками, вплинули на сутність терміна «фінанси». Цей термін із ХІХ ст. у світовій економічній літературі перестав використовуватися виключно у вузькому трактуванні, пов'язаному з державними фінансами. Він став використовуватися також до грошових операцій інших економічних суб'єктів (фірм, банків, корпорацій).

Але і сьогодні сутність державних фінансів трактується науковцями неоднозначно. Розглянемо підходи до трактування категорії «державні фінанси» в економічній літературі.

Д. Хайман зазначає, що державні фінанси – сфера економічного знання, що вивчає державну діяльність та альтернативні способи фінансування державних видатків [1]. На думку О.Д. Василика, К.В. Павлюка, державні фінанси – сфера грошових відносин, що виникає у зв'язку з розподілом і перерозподілом вартості валового внутрішнього продукту і частини національного багатства, пов'язана з формуванням фінансових ресурсів у підпорядкування держави і підприємств, використанням державних коштів на витрати з розширення виробництва, задоволення соціально-культурних потреб населення, оборони країни і державного управління [2, с. 577].

Узагальнення сучасних підходів до трактування категорії «державні фінанси» наведено в табл. 1.

Таким чином, державні фінанси можливо розглядати як сукупність явищ, пов'язаних із накопиченням і розподілом коштів державними органами влади у зв'язку з виконанням ними своїх функцій. Обсяг і структура державних фінансів залежать від типу держави та стану економіки.

У ринковій економіці державні фінанси – це лише частина фінансів, які, своєю чергою, включають фінанси підприємств, банків та системи страхування, хоча діяльність держави поширюється і на цих суб'єктів. При цьому треба відзначити, що тільки вузький сектор державних підприємств, банків та страхових компаній генерує первинні та емісійні доходи.

У підручнику «Теорія фінансів» автори визначають склад державних фінансів, до яких належать такі складники [3, с. 229]:

- державний бюджет;
- фонди цільового призначення;
- державний кредит;
- фінанси державного сектору.

Законодавче визначення державних фінансів по-різному здійснено в Україні та Польщі. Так, під час прийняття Конституції Республіки Польща у 1997 р. державним фінансам уперше було виділено окремий розділ, чого не було в попередніх редакціях [4]. Розділ 10 Конституції Республіки Польща 1997 р. включає загальні правила управління державними фінансами.

На конституційному рівні врегульовано фінансові відносини й в інших державах. Наприклад, окремий розділ, який має назву «Фінанси», містить Основний Закон Федеративної Республіки Німеччина.

Узагальнення підходів до трактування категорії «державні фінанси»

Автор	Визначення
П.М. Годме	Державні фінанси – це суспільне багатство у формі грошей і кредиту, яке знаходиться в розпорядженні органів держави.
В.Д. Базилевич, Л.О. Баластрик	Державні фінанси – це система грошових фондів, зосереджених у руках держави і призначених для виконання властивих їй функцій, а також сукупність форм і методів, за допомогою яких ці функції реалізуються.
С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Усенко, С.І. Юрій	Фінанси державні – система відносин економічної власності між державою (її різними ланками), з одного боку, та суб'єктами господарювання, домогосподарствами, а з іншого – з приводу привласнення і використання централізованих фінансових ресурсів для виконання соціально-економічних функцій.
Х. Дальтон	Державні фінанси – наука, що знаходиться на стику економіки з політикою, виймаючи доходи й видатки державних органів влади та їх взаємну відповідність.
М.І. Карлін	Державні фінанси – це центральна підсистема фінансової системи держави, за допомогою якої здійснюється вплив держави на соціально-економічний розвиток країни.

Джерело: [3]

- Фінансово-правові норми наявні також у конституціях таких країн, як:
- Австрійська Республіка (розділ V «Контроль за розрахунковою і фінансовою діяльністю»);
 - Республіка Албанія (частина XIII «Державні фінанси»);
 - Бельгія (частина V «Про фінанси»);
 - Іспанія (розділ VII «Економіка і фінанси»);
 - Республіка Кіпр (частина XI «Положення про державні фінанси»);
 - Литовська Республіка (глава XI «Фінанси і державний бюджет»);
 - Велике герцогство Люксембург (глава VIII «Про фінанси»);
 - Мальтійська Республіка (глава IX «Фінанси»);
 - Республіка Молдова (розділ IV «Національна економіка і публічні фінанси»);
 - Румунія (частина IV «Економіка і публічні фінанси»);
 - Республіка Словенія (розділ VI «Публічні фінанси»);
 - Турецька Республіка (частина IV «Фінансові та економічні положення»);
 - Фінляндія (глава VII «Державні фінанси») тощо [5].

В Україні Конституція також займає верховне місце в системі джерел фінансового права, але треба відзначити, що Конституція України не має окремого розділу, спрямованого на регулювання діяльності у сфері державних фінансів.

Розділ 2. Вплив пандемії на державні фінанси

Пандемія COVID-19 серйозно вплинула на державні фінанси країн, і цей вплив мав негативний характер.

У процесі дослідження доцільно враховувати закономірність, яку помітив Адольф Вагнер: вищий темп зростання державних витрат порівняно з темпом зростання ВВП є результатом постійно зростаючих суспільних потреб (соціальних, культурних та військових) та зростання складності державного апарату [6]. Не можна не погодитися з польськими науковцями [6], які підкреслюють, що таке співвідношення не може виправдовувати надмірне ослаблення державних фінансів, оскільки це може зумовити виникнення проблем у процесі виконання державою своїх функцій.

Розглянемо окремі елементи системи державних фінансів України та Польщі у порівняльному аспекті і дослідимо 2019 р. і 2020 р. Це дасть змогу визначити загальні напрямки змін у сфері державних фінансів і водночас оцінити можливості системи реагувати на такі виклики сучасності, як пандемія.

Порівняємо темпи зростання видатків державного бюджету та ВВП в Україні та Польщі (рис. 1, 2).

Період 2018–2019 рр. був одним із найуспішніших періодів із погляду економічної ситуації в історії Польщі після 1989 р.: високе економічне зростання супроводжувалося рекордно низьким рівнем безробіття, помірною інфляцією. Окрім того, у 2019 р. спостерігався профіцит платіжного балансу. Таке поєднання економічних явищ свідчить про достатньо високий рівень економічного розвитку Польщі. Темпи зростання ВВП у 2019 р. порівняно з 2018 р. в Польщі перевищують темпи зростання видатків бюджету, але в 2020 р. ця ситуація змінюється, і темпи зростання видатків починають значно перевищувати темпи зростання ВВП. Однією з причин таких змін є спрямування значних сум із державного бюджету на підтримку бізнесу та громадян під час пандемії.

Ситуація в Україні значно відрізняється від Польщі. Так, дослідження темпів зміни ВВП та видатків бюджету в 2018–2020 рр. показало, що ситуація зі співвідношенням цих показників не змінилася: темпи зростання видатків бюджету є більшими за темпи зростання ВВП. Така ситуація визначається специфікою державної фінансової політики в Україні. Але витрати держави в Україні також зросли за рахунок реалізації заходів антиковідного спрямування.

За прогнозами польських економістів, ВВП у 2021 р. зросте на 5,3%, а далі можливе зростання на 4,9%. Споживання буде головним стимулом зростання, але інвестиції також повинні здійснювати значний внесок [9]. До початку 2020 р. зростання споживання було стимульовано зростанням реальної заробітної плати в Польщі та пакетом соціальних програм.

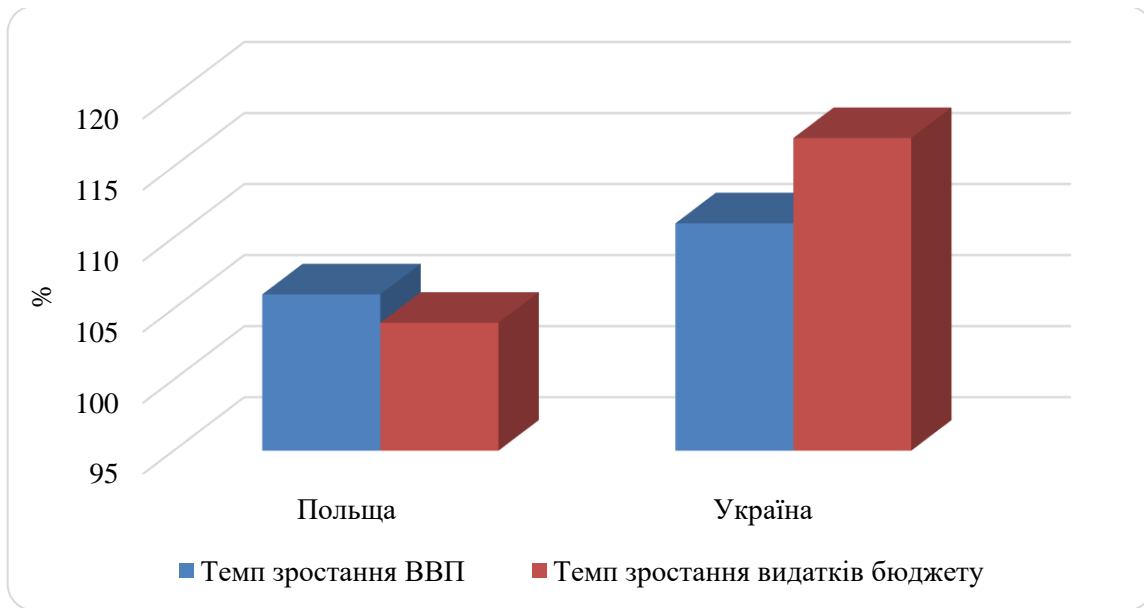

Рис. 1. Динаміка видатків державного бюджету та ВВП в Україні та Польщі в 2019–2018 рр.

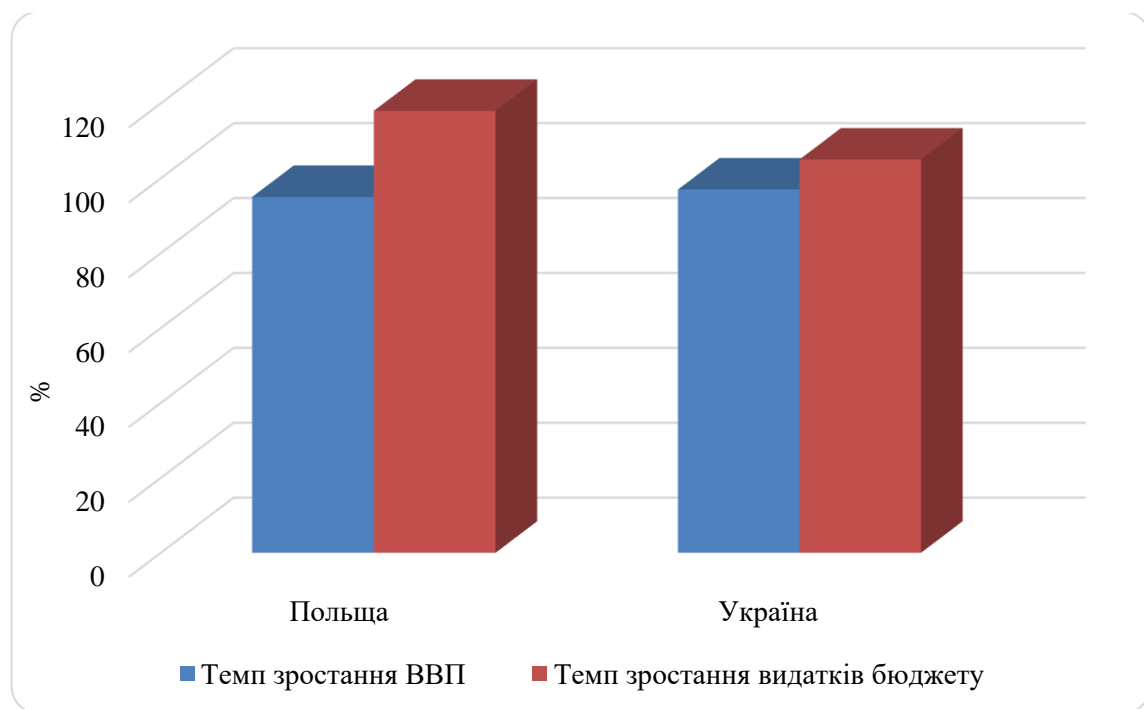

Рис. 2. Динаміка видатків державного бюджету та ВВП в Україні та Польщі в 2020–2019 рр.

Джерело: побудовано за [7; 8]

Водночас треба відзначити, що польська економіка є достатньо диверсифікованою і порівняно з Європою є однією з найменш постраждалих від пандемії COVID-19. ВВП Польщі скоротився у 2020 р., але це

перше зменшення виробництва за останні 20 років, чого не можна сказати про Україну.

Головними чинниками зростання економіки та зменшення рівня бідності в Польщі протягом багатьох років можливо назвати проведену макроекономічну політику, ефективне поглинання інвестиційних фондів ЄС, стрімке зростання фінансового сектору та доступ до довгострокових кредитів. Для забезпечення подальшої підтримки бізнесу та населення потрібно продовжувати в найближчому періоді програми розвитку секторів економіки, які найбільше постраждали від впливу пандемії. При цьому слід ураховувати, що реалізація цих програм та заходів не повинна порушувати баланс державного боргу.

Восени 2020 р. для обмеження поширення вірусу під час другої хвилі коронавірусу було закрито частину фірм, тому для підтримки цих підприємств почала діяти програма «Фінансовий щит 2.0». Також розроблено програму «Промисловий щит». Польський фонд розвитку впровадив «Фінансовий щит 1.0» для мікро-, малих та середніх підприємств. Програма є частиною допомоги в рамках «Антикризового щита».

Під час карантину уряд України запровадив спеціальну політику та заходи щодо цільової підтримки малого та середнього підприємництва, зокрема тих, що працюють у сільськогосподарському секторі [15].

Державний «ПриватБанк» (найбільший кредитор країни) оголосив «кредитні канікули» для середнього бізнесу (до кінця травня 2021 р.). Кредитним установам також було заборонено підвищувати відсоткові ставки за кредитами, які вже видали. Інші заходи, запроваджені урядом, включають таке:

1. Позики, кредитні гарантії та підтримка заробітної плати.

Уряд переформатував існуючі ініціативи та встановив гарантії позик для малого та середнього підприємництва, щоб допомогти рефінансувати наявні позики та допомогти підприємствам утримати своїх працівників, надаючи більшу підтримку для виплати заробітної плати. Відповідно, уряд забезпечив доступність 571,3 млрд дол. США для мікро-, малого та середнього бізнесу через урядову систему «5–7–9%». Ця ініціатива дала змогу підприємствам брати в борг до 110 тис дол. США під нульову або знижену відсоткову ставку, підкріплену державними гарантіями 80% позик банку до 31 березня 2021 р. Уряд також повідомив, що в подальшому буде запущена нова програма для надання малим і мікропідприємствам (із річним оборотом менше 10,8 млн дол. США) кредитів під 3% річних на термін до двох років [15].

2. Допомога по безробіттю.

Малі та середні підприємницькі структури, які були змушені припинити свою діяльність під час карантину, могли подати заявку на участь у програмі часткової допомоги по безробіттю, згідно з якою за кожну годину втраченого робочого часу підприємство отримує дві

третини ставки заробітної плати (допомога не повинна перевищувати мінімальну заробітну плату). Однак ця ініціатива була обмежена мінімальним розміром заробітної плати та спроможністю фонду державного соціального страхування. Окрім того, захід може охоплювати лише офіційно найнятий персонал, а це означає, що люди, які працюють у неформальному секторі, не мають права на цю підтримку.

3. Допомога на дитину для власників малого та середнього бізнесу.

Допомога на дитину для власників малого та середнього бізнесу доступна фізичним підприємцям шляхом грошових переказів. Сума розраховується на основі мінімального прожиткового мінімуму для кожної дитини. Це стосується лише офіційно зареєстрованих приватних осіб – підприємців і не поширюється на працівників компаній чи самозайнятих осіб [15].

4. Підтримка у сільському господарстві.

Підтримка сільського господарства спрямована на забезпечення достатніх внутрішніх запасів та уникнення підвищення цін на основні продукти харчування. Уряд продав на місцевому ринку 160 тис т зернової пшениці та ввів державні норми щодо цін на низку продуктів харчування, включаючи пшеничне борошно, гречку, макарони, хліб, молоко і цукор. Інші політичні заходи включали надання сільськогосподарських позик та фінансування.

Сільськогосподарські виробники були звільнені від сплати земельного податку та плати орендної плати за державну сільськогосподарську землю на два місяці. Обмеження експорту пшениці на сезон 2019/20 р. було встановлено на рівні 20,2 млн т, що не вплинуло на ринок, оскільки це відповідало очікуванням ринку та національним залишкам, які були до спалаху COVID-19.

Ще однією проблемою сьогодні як Європи у цілому, так і України та Польщі є старіння населення, тобто демографічні проблеми країн починають значно впливати і на державні фінанси.

Падіння народжуваності за збільшення частки старіючого населення викликає тимчасове скорочення сукупного попиту і створює дефляційний тиск, що, своєю чергою, знижує ефективність монетарної політики, оскільки сукупний попит стає менш чутливим до зміни процентної ставки. У довгостроковому періоді це призведе до зниження пропозиції на ринку праці, що спровокує падіння пропозиції на товарному ринку. Однак збільшення частки пенсіонерів за зменшення частки молоді може викликати надмірний попит на товарному ринку, що, своєю чергою, згодом може прискорювати інфляцію.

Для того щоб розв'язати ці питання, уряди обох країн запропонували програми, які спрямовані на підтримку родин із дітьми та молоді.

Розглянемо основні програми цього напрямку в Польщі з метою визначення їх ефективності:

1. Програма «Родина 500+». За офіційною інформацією [10], програма «Родина 500+» є фінансовою основою для підтримки сімей у Польщі. Програма набрала чинності в Польщі з 1 квітня 2016 р. та сприяла значному поліпшенню матеріального становища сімей, зміцнила їх та надала їм належного пріоритету.

Відповідно до змін, запроваджених у Програмі «Родина 500+», з 1 липня 2019 р. допомога по догляду за дитиною призначається кожній дитині до 18 років незалежно від доходу, заробленого сім'єю. Така програма, на думку влади, сприяє покращенню демографічної ситуації, зменшенню бідності серед наймолодших, і перш за все це інвестування у сім'ю. У результаті запуску програми відбулося значне збільшення частки витрат на сімейну політику у ВВП – з 1,78% ВВП у 2015 р. до 4% ВВП у 2020 р.

2. Програма «Гарний старт» – це інвестиції в освіту польських дітей. Це одноразова підтримка в розмірі 300 злотих для всіх учнів, які починають навчальний рік. Сім'ї отримують допомогу незалежно від доходу. Допомога надається один раз на рік для дитини, яка відвідує школу до досягнення нею 20-річного віку. Діти-інваліди, які навчаються у школі, отримуватимуть допомогу до досягнення ними 24 років.

3. Програма «Мати 4+» – це додаткова допомога для батьків, що виховують чотирьох і більше дітей і є непрацюючими особами.

Окрім того, у Польщі діє велика кількість програм, спрямованих на фінансову підтримку різних верств населення.

Є певні здобутки у цьому напрямі і в Україні. Так з 01.09.2020 почав працювати новий механізм отримання грошової компенсації при народженні дитини у вигляді одноразової допомоги «пакунок малюка». Відтепер у батьків є право вибирати, що для їхнього малюка є необхідним. Вони можуть вибрати грошову компенсацію, якщо їм потрібен одяг та якщо в них вже є діти, особливо діти, які мають маленьку різницю у віці, або якщо дитина має алергію і їй не підходять засоби, передбачені у натуральній формі пакунку [11].

В Україні також виплачують матеріальну допомогу при народженні дитини, але така допомога дуже часто потрібна родинам і в подальшому. Є необхідність у підтримці українських учнів, коли вони починають навчальний рік по аналогії з польською програмою «Гарний старт».

Ще одним засобом підтримки молоді в Польщі є Програма «Без ПДФО для молоді» яка набрала чинності 1 серпня 2019 р. Згідно з нею, люди, яким не виповнилося 26 років та їхній річний дохід не перевищує 85 528 злотих, звільняються від сплати податку на доходи, що надає можливість молоді накопичувати на купівлю житла або спрямовувати ці кошти на навчання.

Зрозуміло, що вирішення визначених проблем створює додаткове навантаження на державні фінанси, але розвиток людського капіталу є пріоритетним завданням держави.

Таким чином, можна визначити, що вплив пандемії на видатки бюджету та на зростання ВВП є негативним. І Польща, і Україна збільшили свої видатки бюджету у зв'язку з необхідністю вирішення питань, пов'язаних із впливом пандемії як у соціальній, так і в господарській сфері.

Розділ 3. Формування доходів державного бюджету в Україні та Польщі

Для визначення напрямів можливого фінансування заходів щодо ліквідації наслідків пандемії на населення та підприємства розглянемо процеси формування доходної частини державного бюджету як основного складника державних фінансів, оскільки зрозуміло, що тільки за рахунок доходів можливо покрити всі зазначені видатки. Динаміку доходів державного бюджету наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Динаміка доходів державних бюджетів України та Польщі

Показник	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Доходи					
Доходи державного бюджету Польщі, млн злотих	314683,6	350414,7	380048,1	400535,3	419836,8
Доходи державного бюджету України, млн грн	616274,8	793625	928108,3	998278,9	1076017
Темпи росту, %					
Темп росту доходів державного бюджету Польщі, %		111,35	108,46	105,39	104,82
Темп росту доходів державного бюджету України, %		128,78	116,95	107,56	107,79

Джерело: [7; 8]

Таким чином, як бачимо, динаміка доходів державного бюджету як України, так і Польщі є позитивною. При цьому цей показник за останні п'ять років в Україні збільшився на 74,6%, а в Польщі – на 33,4%.

Але, досліджуючи особливості формування державних доходів, необхідно враховувати, що в Польщі є таке джерело доходів державних фінансів, як доходи з бюджету європейських коштів.

Бюджет європейських коштів є річним планом доходів і видатків, призначених на реалізацію європейських фінансових програм. Так, наприклад, доходи бюджету Польщі у 2019 р. за рахунок європейських коштів становили 73,5 млрд злотих і були на 5,5% більше від запланованого рівня. Це також на 16,1% більше рівня європейського

фінансування 2018 р. У 2019 р., як і в попередніх роках, розмір цього джерела доходів визначався сумою трансферів, отриманих від Європейського Союзу, а сума витрат визначається обсягом здійснених платежів. У 2019 р. витрати з бюджету європейських коштів становили 70,9 млрд злотих, або 83,1% від плану та 106,1% від рівня 2018 р. Результат використання бюджету європейських коштів у 2019 р. був позитивним і становив 2,6 млрд злотих, незважаючи на те що був запланований дефіцит на суму 15,6 млрд злотих. Отриманий результат також був на 6,2 млрд злотих вище, ніж у 2018 р. [12]. Тобто це джерело займає значну частку в структурі доходів державних фінансів.

Зрозуміло, що країни для фінансування своїх видатків залучають і позики. Державний кредит – це економічні відносини, що виникають між державою та фізичними або юридичними особами з приводу мобілізації грошових коштів на умовах поворотності, строковості та платності у процесі формування загальнодержавного фонду фінансових ресурсів.

Державний кредит передбачає формування трьох варіантів відносин:

- відносини, у яких держава виступає у ролі позичальника;
- відносини, у яких держава виступає у ролі гаранта повернення позики;
- відносини, у яких держава виступає у ролі кредитора.

За офіційними даними, у 2019 р. державні запозичення України становили 426 млрд грн, у тому числі внутрішні запозичення – 346 млрд грн (з яких 222,6 млрд грн становили запозичення в гривні), а зовнішні запозичення в гривневому еквіваленті становили 80 млрд грн.

За 2020 р. державних запозичень здійснено на суму 639,6 млрд грн. Із них внутрішніх запозичень – 389,2 млрд грн (зокрема, від продажу ОВДП – 382,4 млрд грн), а також випуск ОВДП – на 6,8 млрд грн для збільшення статутного капіталу акціонерного товариства «Державний експортно-імпорتنний банк».

За результатами 2020 р. на внутрішньому ринку Україна запозичила на 12,5% більше порівняно з 2019 р. Сума зовнішніх запозичень України щороку зростає, а в 2020 р. через коронакризу і дефіцит бюджету Україна не раз брала у борг. Значну частину запозичень України становив кредит від Міжнародного валютного фонду [8].

За даними Міністерства фінансів, станом на 31 грудня 2020 р. державний та гарантований державою борг становив 2 551,88 млрд грн, або 90,25 млрд дол. США, у тому числі:

- державний та гарантований державою зовнішній борг – 1 518,93 млрд грн (59,52% від загальної суми державного та гарантованого державою боргу), або 53,72 млрд дол. США;
- державний та гарантований державою внутрішній борг – 1 032,95 млрд грн (40,48%), або 36,53 млрд дол. США [8].

Коронакриза стала причиною падіння основних макроекономічних показників у 2020 р., і ця тенденція є однаковою як для України, так і Польщі.

Зростання бюджетного дефіциту (унаслідок у тому числі й пандемії) загостило необхідність залучення державних запозичень. Також несприятлива політична ситуація в Україні вплинула на доступ до зовнішніх ринків, що призвело до рекордного продажу короткострокових та середньострокових ОВДП.

Державний та гарантований державою зовнішній борг становить майже 60% і є основою державного боргу України. Його структура включає позики від міжнародних фінансових організацій і урядів інших країн, облігації зовнішньої державної позики, а також комерційні позики. Найбільшу частку у 2019–2020 рр. займали ОЗДП як одного з найбільш привабливих боргових інструментів.

У 2019 р. загальна сума боргу Польщі становила 973 338 млн злотих, у тому числі зовнішній борг – 256 885 млн. Для боротьби з наслідками пандемії були потрібні додаткові кошти, які держава також повинна була позичити.

У 2020 р. борг Польщі зріс на 290 млрд злотих. Борг Польщі, як і України, зростає кожного року, але набагато повільнішими темпами, ніж під час пандемії COVID-19.

Суму боргу також доцільно порівнювати з ВВП. Польща з результатом 57,5 % до ВВП у 2020 р. має кращий показник, аніж у багатьох інших країнах ЄС. У зоні євро відношення державного боргу до ВВП зросло до 98%, а в ЄС – до 90,7% [14].

Висновки

Пандемія COVID-19 серйозно вплинула на державні фінанси країн, та цей вплив мав негативний характер. У дослідженні визначено, що вплив пандемії на видатки бюджету та на зростання ВВП є негативним. І Польща, і Україна збільшили свої видатки бюджету у зв'язку з необхідністю вирішення питань, пов'язаних із впливом пандемії як у соціальній, так і в господарській сфері.

Для визначення напрямів можливого фінансування заходів щодо ліквідації наслідків пандемії на населення та підприємства розглянуто процеси формування доходної частини державного бюджету як основного складника державних фінансів, оскільки зрозуміло, що тільки за рахунок доходів можливо покрити всі зазначені видатки. Динаміка доходів державного бюджету як України, так і Польщі є позитивною. При цьому цей показник за останні п'ять років в Україні збільшився на 74,6%, а в Польщі – на 33,4%. Але, досліджуючи особливості формування державних доходів необхідно враховувати, що в Польщі є таке джерело доходів державних фінансів, як доходи з бюджету європейських коштів.

Бюджет європейських коштів є річним планом доходів і видатків, призначених на реалізацію європейських фінансових програм.

Для забезпечення витрат на покриття наслідків впливу пандемії на населення та бізнес і Польща, і Україна залучають позики. Сума зовнішніх запозичень України щороку зростає, а в 2020 р. через коронакризу і дефіцит бюджету Україна не раз брала у борг. У 2020 р. борг Польщі зріс на 290 млрд злотих. Борг Польщі, як і України, зростає кожного року, але набагато повільнішими темпами, ніж під час пандемії COVID-19.

Таким чином, у сьогоdnішніх умовах Україні доцільно проаналізувати досвід Польщі, де процес відновлення економіки проходив під наглядом МВФ. Можемо відзначити, що вплив пандемії на державні фінанси в обох країнах був дуже негативним і для подолання наслідків коронакризи потрібен буде час. Окрім того, стан державних фінансів у Польщі до пандемії був кращим, аніж в Україні, що забезпечувало певний рівень можливостей під час подолання кризових явищ.

Список використаних джерел:

1. Human D.N. Public Finance Chicago etc.; The Dnden Press.1990. P. 2.
2. Василик О.Д., Павлюк К.В. Державні фінанси України : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 608 с.
3. Теорія фінансів : підручник / П.І. Юхименко, В.М. Федосов, Л.Л. Лазебник та ін. ; за ред. проф. В.М. Федосова, С.І. Юрія. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 576 с.
4. Pawłowska K. Finanse publiczne w świetle Konstytucji RP URL: <https://zim.pcz.pl/znwz/files/Finanse-publiczne-w--wietle-Konstytucji-RP.pdf> (дата звернення: 10.12.2021).
5. Дмитрик О.О. Роль Конституції України в урегулюванні фінансових відносин. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2879/1/Dmutruk_88.pdf (дата звернення: 10.12.2021).
6. Górka K., Łuszczuk M., Thier A. Stan i perspektywy finansów publicznych w Polsce. URL: http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-06ebd880-38f3-457f-8a6c-1e644004fe74/c/PN_521_Winiarska_Finanse_Czesc7.pdf (дата звернення: 12.12.2021).
7. Główny Urząd Statystyczny. URL: <https://stat.gov.pl/wskazniki-makroekonomiczne> (дата звернення: 10.12.2021).
8. Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk> (дата звернення: 10.12.2021).
9. Rośnie PKB na mieszkańca. Borowski: doganiamy średnią unijną URL: <https://www.money.pl/gospodarka/rosnie-pkb-na-mieszkanca-borowski-doganiamy-srednia-unijna-6651664323009472a.html> (дата звернення: 10.11.2021).
10. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <https://www.gov.pl/web/rodzina/rodzina-500-plus> (дата звернення: 10.12.2021).
11. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/18993.html> (дата звернення: 05.12.2021).
12. Analiza wykonania budżetu państwa i założeń polityki pieniężnej w 2019 roku. URL: <https://bip.nik.gov.pl/plik/id,22414.pdf> (дата звернення: 10.12.2021).
13. Внутрішні і зовнішні запозичення України: як змінювалися з 2001 року. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/04/21/infografika/finansy/vnutrishni-zovnishni-zapozychennya-ukrayiny-yak-zminyuvalysya-2001-roku> (дата звернення: 10.12.2021).

14. Dług publiczny. Ponad 400 mld zł w dwa lata. Resort podał prognozy. URL: <https://www.money.pl/gospodarka/dlug-publiczny-ponad-400-mld-zl-w-dwa-lata-resort-podal-prognozy-6632889753500288a.html> (дата звернення: 10.12.2021).

15. Analytical report COVID-19 in Ukraine: Impact on Households and Businesses. URL: https://sme.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/6_COVID19%20in%20Ukraine_Impact%20on%20Households%20and%20Businesses.pdf (дата звернення: 10.12.2021).

References:

1. Hyman D.N. (1990) Public Finance Chicago etc.; The Dnden Press, p. 2.
2. Vasylyk O.D., Pavljuk K.V. (2004) Derzhavni finansy Ukrainy: Pidruchnyk. Kyiv: Centr navchalnoji literatury, 608 p. (in Ukrainian)
3. Jukhymenko P.I., Fedosov V.M., Lazebnyk L.L. ta in. (2010) Teorija finansiv. Pidruchnyk. Za red. prof. V.M. Fedosova, S.I. Jurija. Kyiv: Centr uchbovoji literatury, 576 p.
4. Pawłowska K. Finanse publiczne w świetle Konstytucji RP. Available at: <https://zim.pcz.pl/znwz/files/Finanse-publiczne-w--wietle-Konstytucji-RP.pdf>. (in Poland)
5. Dmytryk O.O. Rolj Konstytuciji Ukrainy v ureguljuvanni finansovykh vidnosyn. Available at: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2879/1/Dmutruk_88.pdf (accessed 10 December 2021).) (in Ukrainian)
6. Górka K., Łuszczuk M., Thier A. Stan i perspektywy finansów publicznych w Polsce Available at: http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-06ebd880-38f3-457f-8aec-1e644004fe74/c/PN_521_Winiarska_Finanse_Czesc7.pdf (accessed 12 December 2021). (in Poland)
7. Główny Urząd Statystyczny. Available at: <https://stat.gov.pl/wskazniki-makro-ekonomiczne>. (in Poland)
8. Ministerstvo finansiv Ukrainy. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/> (accessed 10 December 2021). (in Ukrainian)
9. Rośnie PKB na mieszkańca. Borowski: doganiamy średnią unijną. Available at: <https://www.money.pl/gospodarka/rosnie-pkb-na-mieszkanca-borowski-doganiamy-srednia-unijna-6651664323009472a.html> (accessed 12 December 2021). (in Poland)
10. 10.Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. Available at: <https://www.gov.pl/web/rodzina/rodzina-500-plus> (accessed 10 December 2021). (in Poland)
11. Ministerstvo socialnoji polityky Ukrainy. Available at: <https://www.msp.gov.ua/news/18993.html> (accessed 05 December 2021).
12. Analiza wykonania budżetu państwa i założeń polityki pieniężnej w 2019 roku. Available at: <https://bip.nik.gov.pl/plik/id,22414.pdf> (accessed 10 December 2021). (in Poland)
13. Vnutrishni i zovnishni zapozychennja Ukrainy: jak zminjuvalysja z 2001 roku. Available at: <https://www.slovoidilo.ua/2021/04/21/infografika/finansy/vnutrishni-zovnishni-zapozychennya-ukrainy-yak-zminyuvalysya-2001-roku> (accessed 10 December 2021). (in Poland)
14. Dług publiczny. Ponad 400 mld zł w dwa lata. Resort podał prognozy. Available at: <https://www.money.pl/gospodarka/dlug-publiczny-ponad-400-mld-zl-w-dwa-lata-resort-podal-prognozy-6632889753500288a.html> (accessed 10 December 2021). (in Poland)
15. Analytical report COVID-19 in Ukraine: Impact on Households and Businesses. Available at: https://sme.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/6_COVID19%20in%20Ukraine_Impact%20on%20Households%20and%20Businesses.pdf (accessed 10 December 2021). (in Ukrainian)